

References

1. Andrushhenko V. P. Social'na filosofija: Istorija, teorija, metodologija: pidr. dlja vyshh. navch. zakladiv / V. P. Andrushhenko, L. V. Gubers'kyj, M. I. Myhal'chenko. – 3–je vyd., vypr. j dopovn. – K.: Geneza, 2006. – 654 s.
2. Bahtin M. M. Problemy pojetiki Dostoevskogo / M. M. Bahtin. – M.: Sovetskaja Rossija, 1979. – 318 s.
3. Blok M. Appologija istorii ili remeslo istorika / M. Blok. – M.: Nauka, 1986. – 178 s.
4. Brodel' F. Material'naja civilizacija, jekonomika i kapitalizm XV–XVIII vv.: v 3-t. / F. Brodel'. – M.: Progress, 1986. – T.1. Struktury povsednevnosti. – 1986. – 623 s.
5. Gadamer H.–G. Istina i metod. Osnovy filosofskoj germenevтики / H.–G. Gadamer. – M.: Progress, 1988. – 700 s.
6. Kozellek R. Chasovi plasty. Doslidzhennja z teorii' istorii' / per. z nimec'koi' / R. Kozellek. – K.: Duh i litera, 2006. – 436 s.
7. Momdzhjan K. H. Vvedenie v social'nuju filosofiju: Ucheb. posobie / K. H. Momdzhjan. – M.: Vysshaja shkola, 1997. – 447 s.
8. Petruk N. K. Ukrai'ns'ka duhovna kul'tura XVI–XVII st.: social'na organizacija i formuvannja prostoru nacional'nogo buttja / N. K. Petruk. – Hmel'nyc'kyj, 2007. – 288 s.
9. Sergejchik E. M. Filosofija istorii / E. M. Sergejchik. – SPb.: Izd-vo «Lan'», 2002. – 608 s.
10. Fevr L. Boi za istoriju: sb. statej / per. A. A. Bobovicha i dr. / L. Fevr. – M.: Nauka, 1991. – 629 s.
11. Hejzinga J. Osen' srednevekov'ja / J. Hejzinga. – M.: Nauka, 1988. – 540 s.
12. Shpengler O. Zakat Evropy / O. Shpengler. – M.: Jeksmo, 2006. – 799 s.

Levchenko A. V., PhD, Associate Professor, Department of Philosophy and Political Science, Khmelnytsky National University (Ukraine, Khmelnytsky), levchenko84@inbox.ru

Social organization in the temporary layers of history: philosophical analysis

The fundamental principles of human existence are being inevitable analyzed in the history and historical retrospection and enactment has seen as necessary and justifiable means of social and philosophical studies. The study of social organization involves a combination of theoretical and historical approaches to knowledge and a purely philosophical analysis of specific methods of historical research. This enables to make precise conclusions on the implementation of the fundamental principles during a certain historical period, according to a particular situation. The research on the essential features and functionality of a social phenomenon is a reflection of both and has its appearance and development, acquisition of specific, relevant features of the historic time, reconstruction of specific historical circumstances, events, facts, values, characteristics of national life. The need for philosophical reflection of the history is extremely important for a person who tries to understand its place in the world and to determine the prospects of realization in the complex relationships and interdependencies that characterize reality.

Keywords: social organization, society, history.

* * *

УДК 101.1 316

Максюта М. Є.,
доктор філософських наук, професор,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
(Україна, Київ), gileya.org.ua@gmail.com

Мала Я. Л.,
аспірантка, Національний університет біоресурсів
і природокористування України (Україна, Київ)

ДО ПАРАДИГМИ ГРОМАДЯНСЬКОСТІ: РЕЦЕПЦІЇ ЛОГІКИ ГІДНОСТІ

Обстоюється положення про загальну суспільну значущість національно умотивованих ідей вітчизняного фемінізму як чинника поглиблення та зміцнення самоцінності і самоконтролю особистості жінки. Адже, у кінцевому рахунку, вони впливають в русло процесів зміцнення засад громадянського суспільства – самоцінності і гідності людини, свободи і права вільного вибору життєвого шляху, реалізації творчо-самотворчого способу самоздійснення жінки як особистості, її індивідуально-особистісних якостей – відкритості і щедрих душі, розвитку і збагачення культурних, інтелектуально-духовних потреб. По великому рахунку, достойною глибокої поваги є національно свідомі, спроможні возз'єднувати минуле, сучасне й майбутнє національна особистість – твореця

нового самостверджувального смислу за даних соціальних та культурних умов. Національно свідомі особистості репрезентують розвиненість національних почуттів, національно орієнтованого мислення. Зокрема, і як передумови формування змістовної повноти світовідношення, цілісного бачення себе у різнопланових стосунках з іншими людьми. Тому лейтмотивом засад вітчизняного фемінізму була ідея гендерної рівності як визначального чинника людинстверджувального зближення людей – як доконечного змісту логіки гідності. Людина втрачає гідність, сповідаючи пануючі стереотипи, ідеї та заклики авторитетів, які, між тим, втратили свій дійовий статус. Подібна, недостойна людської особистості позиція, обертається реальними небезпеками щодо як самої людини, так і суспільства.

В статті наголошується, що не існує жодних підстав для «виведення» національного поза межі форм життєздійснення людини, – без того, аби останній не втрачав смислотвірчого утвердження внаслідок елімінування відповідної повноти смислосініціювання спільною простору національної культури.

Ключові слова: гідність, громадянство, громадянськість, гендер, жіночність, відповідальність, особистісність.

За сучасних вкрай суперечливих політичних, соціокультурних процесів людина найчастіше змушена залишатися наодинці із надскладними проблемами життєвлаштування та життєздійснення, засадами вирішення яких, так чи інакше, служать наявні норми світовідношення та світорозуміння. Якщо в усталених умовах загальнонаціональних традицій і соціальних стереотипів останні були більш-менш надійними оберегами, то за обставин їх девальвації загострюється потреба самостійно вирішувати, осмислюючи та переосмислюючи, нагальні питання суспільного співжиття, вироблення життєвої позиції та формування якостей громадянськості. Причому останні можуть розглядатися і як своєрідний критерій взаємоприятливої атмосфери для індивіда і суспільства – розвиненості, змістовності зв'язків між ними. Артикулювання лише на «цінності корисності людини», що, зазвичай, відображається термінами її «функціонування на благо суспільства», поза увагою залишає «цінності інших» в усіх дійсних і можливих проявах, і, так чи інакше, зрештою, й непоцінування людської гідності, «затмарюючи суттєву різницю між цінністю в сенсі гідності і цінності в розумінні «корисності» [18, с. 158]. Нові можливості взаємовпливу «цінності гідності» та «цінності корисності» за сучасних українських реалій, на наш погляд, актуалізуються зманіфестуванням пріоритетності особистісного буття, його зміцнення індивідуально-особистісними інтересами і потребами, прагненням до вільної самореалізації у формах суспільного й культурного буття своєї «цінності гідності» поглибленням національної самосвідомості та ідейності [8, с. 13]. Як особистісна якість, громадянськість демонструє спроможності бути господарем своєї долі, вільно, а не за жорсткими зовнішніми рецептами, визначати ідеали, плани, цілі й завдання життєздійснення у «силовому полі» взаємодетермізації необхідності самореалізації особистості і глибини усвідомлення та дотримання громадянських прав і обов'язків. Громадянськість сприяє, рівною мірою, як в індивідуально-особистісних зусиллях життєтворчості людини, так і в поступальному розвитку суспільства: вона возз'єднує максимально взаємоефективно буття індивідуальне та суспільне, статус людини як громадянина є особистісною якістю, про що, зокрема, також засвідчили процеси формування українського фемінізму. «Фемінізм існував не лише як західно-європейське та американське явище, український фемінізм виконав у національній культурі свою не менш вагомую роль: розгорнув власний

теоретичний дискурс, витворив новий тип української жінки – жінки–громадянки, зумовив глибокі зміни в духовному обличчі українського світу ХХ ст.» [6, с. 11]. Попри і застереження, принаймні, на етапі його становлення, стосовно «*homo gender...* як зворотної реакції на тривалу недооцінку цього виміру людського буття» [17, с. 277].

Громадянськість не зводиться (і не може зводитись) до політичної свідомості та діяльності, останні є лише одним, і не головним, проявом першої, хоча, зазвичай, активізуються в умовах загострення питань політичного життя, демонструючи роль як особистісної якості відповідного рівня громадянської самосвідомості та громадянської самореалізації. Значення політичних якостей людини у новій та новітній історії постійно зростало, розвинене сучасне громадянське суспільство великою мірою якраз на них ґрунтується. Хоча самі по собі, політичне життя і політична культура є проявами загальної культури, духовної розвиненості, що, власне, і забезпечує об'єктивну значущість перших, коли вони, так би мовити, «переростають» «владні» пріоритети, натомість повертають останні в русло цілісного національного й культурного життя. У певному сенсі, як форма рефлексії над соціальним (політичним) та національним буттям, громадянськість є чи не найпосутнішою відзнакою образу гідної своєї нації і суспільства особистості. Тому українські філософи, письменники, громадські й політичні діячі кінця ХІХ – перших десятиліть ХХ ст. – М. П. Драгоманов, І. Я. Франко, Леся Українка, М. М. Коцюбинський, В. К. Липинський, М. С. Грушевський та ін. головним чином і зосереджувались на необхідності збереження й примноження національних цінностей, на можливостях подальшого розвитку національної культури, як необхідних засад формування української людини – гідного громадянина незалежної нації [див. напр.: 16].

Позитивну роль у зазначених процесах виконував також вітчизняний феміністичний рух. До його започаткування свого часу привертав увагу, зокрема, І. Нечуй–Левицький, якраз і пов'язуючи загострення питань жіночої емансипації із пробудженням національної свідомості та національних рухів у Росії середини ХІХ століття, коли боротьба жінок за «права нарівні з чоловіками..., на вищу науку, на урядову службу заворушила найбільше громаду в столицях» [14, с. 32].

Вітчизняний феміністичний рух відзначався, з тими чи іншими відмінностями на окремих етапах, високою ідейністю, громадянським оптимізмом, вірою в те, що кращі людські риси українців будуть збережені й примножені сучасними та майбутніми поколіннями. Як на наш погляд, український фемінізм перших десятиліть ХХ ст. демонстрував необхідність утвердження прав та гідності жінок більш–менш послідовним обстоюванням індивідуально–особистісних якостей української людини – громадянина. Адже, як свідчить його історичний досвід [14], якраз українські жінки об'єктивно, за своїми екзистенційними якостями, феміністичними ідеями у першу чергу актуалізували завдання пошуків національно–культурного розвитку продукуванням смислів і форм свого, рідного, як максимально сприйняттого і тому – як вищого культурного синтезу, національного буття та буття української людини.

Прагнучи до все більшої повноти самореалізації як суб'єкта національно–культурної творчості, українська жінка могла і мусила, сприймаючи та переживаючи жахливу тогочасну українську дійсність, демонструвати, до певної міри і реалізуючи [15, с. 11], завдання емансипації як майбуттєвості довшеної національної особистості, ідеали якої формувались, зокрема, вітчизняною філософією та літературою [19]. Скажімо, «українська нова література була соціально й політично заангажованою. Національно–визвольна місія мусила бути провідною у письменництві народу, котрий не мав власної самостійної держави» [7, с. 379].

Поєднання жіночності і мужності, наголошував Є. Маланюк, упродовж історії демонструвала українська жінка як творча особистість та літературний образ. «Українська література знає «жіночих» жінок, знає Олену Пчілку, Христю Алчевську, Марійку Підгірянку» [10, с. 89]. Хоча зманіфестування жіночності та жіночності цілком природньо доповнювалось також вражаючими образами мужніх жінок – як і їх авторками. Так, «українська література знає й цілком інших жінок, жінок того основного українського типу, який протинає всю нашу історію, жінок із жіночою, а то й зовсім нежіночою мужністю, в данім разі – шириною літературного охоплення, мужньо–вольовим темпераментом і незвичайною творчою плодovitістю» [10, с. 89]. По суті, представлена особистісна єдність проявів життєвої позиції української жінки щонайперше засвідчує усю її високу громадянськість. «Крізь творчість наших жінок, крізь образ їх особистостей тягнеться яскрава традиція мужньо–жіночої української жінки, традиція, що з'єднує собою київську княгиню Ольгу з оцими мужніми постатями жінок нашого часу» [10, с. 89–90, див.: 3]. Мужність гідної особистості демонструє Олена («Людина»): «Се лиш наслідки нещасного виховання та вкоріненого пересвідчення, що думати – знати пристойть мужчині, а жінці має воно служити за оздобу!» [7, с. 10].

Тогочасна реальна українська дійсність правдиво сприймалася українською жінкою як «жахлива», яка, отже, не могла залишатися незмінною, але яка, отже, повинен змінюватися і статус української людини процесами здобуття незалежності, громадянського змужніння, збагачення національної самосвідомості та громадянської гідності, як доконечно взаємопоєднаних [9]. Так, за виразом М. Рудницької: «Жахлива українська дійсність потрясає нашим сумлінням, виводить нас із круга егоїстичних родинних інтересів та єднає нас у почуваннях болю і сорому, тривоги і бунту з цілістю Нації. Вона дозволяє освідомити собі, чого хочемо ми, сучасне українське жіноцтво від громадянства і чого хочемо ми жінки від себе» [14, с. 101]. Це і є реальний «шлях» зміцнення позиції особистості жінки–громадянина – збагачення вимірами громадянськості індивідуальних якостей. А пробуджена, зміцнювана громадянськість, у свою чергу з ініційовувала зростання духовності, моральної зрілості української жінки, її переживання «Трагедії Нації». «Трагедія Нації викликає глибоку проблематику українського жіночого руху; у ній лежать причинити його труднощів, але й одночасно його сили й патосу» [13, с. 100].

Гідність української жінки–громадянина демонстрували її внутрішні якості, коли, зокрема, «загострене

почуття національної єдності», національної честі та гідності супроводжували «інстинктивне прагнення до об'єднання» як противаги «чужому національному горю» [12, с. 98]. Разом з тим для шляхетної української жінки перебування «серед рідного народу, на рідному ґрунті... створюють духовне свято, піднесений настрій від почуття духовної соборності, що до неї завжди прагнути» [12, с. 98] національно свідомі українці – всупереч умовам буття пригнобленої нації. «Хоча невідрадні умови національного життя зупиняють процес громадського назрівання українського жіноцтва, то одночасно саме завдяки ним, завдяки цим невідрадним умовам, зв'язок між українською жінкою і Нацією став за останні роки нерозривний» [14, с. 101].

Так, жіночий рух в Галичині другої половини XIX ст. – початку XX ст. зосереджувався навколо найбільш життєво і культурно значущих питань: права жінок планувати та вільно зреалізувати своє життя, проявляти особистісні якості в суспільно-корисній праці, розвивати та практично втілювати свої інтелектуальні здібності й інтереси в науково-дослідницькій діяльності. С. Єфремов зазначав, що «ці питання вперше поставила в Галичині література 70-х рр. (Франко, Павлик, А. Павликова), але справжнього, болючого інтересу набрали вони пізніше під пером письменниць, що – натурально – особливу увагу звернули на ненормальне становище жінки в громадянстві» [4, с. 514]. В системі координат не лише родинних, але й суспільних цінностей сприймає себе українська жінка. Так, героїня повісті О. Кобилянської «Людина» проголошує: «Відповідно до моїх сил, відповідно до моїх здібностей, а властиво відповідно до мого знання, котрим мене мій батько і теперішній устрій суспільний вивінчував, хочу собі сама заробляти на кусник хліба, а заробленим широ ділитись з родичами» [7, с. 29]. Демонстрація позиції гідної особистості жінки, цілком логічно, повинна бути «продовжена» та поширена також на відносини із чоловіком, які, закономірно, мають ґрунтуватися на високих почуттях кохання, а не на меркантильних інтересах, тому Ірина не сприймає «зобов'язальної» можливості укладання союзу на подібних умовах. «...Задля обов'язку проти волі сковуватись з жінкою, з обов'язку його і себе обріхувати... В чім мені тут добачувати святість обов'язку, коли самий сей обов'язок стане брехнею?» [14, с. 29].

Жінка-громадянин – гідна свого призначення, позаяк, крім того, має особливе покликання і призначення у вирішенні злободенних суспільних, національно-культурних проблем, і ці особливості зумовлені, зокрема, тим, що у неї, за виразом Мілени Рудницької-Лисяк, «з природи гуманні почування вкорінені глибше, чим у чоловіків» [14, с. 72]. Так, у зв'язку з голодом, що поширився в Україні 1922 р., від імені жіноцтва Галичини Мілена Рудницька-Лисяк закликала: «Українські жінки! Ми, які проводимо на світ нове покоління, які творимо нове українське життя, не сміємо дивитися супокійно на смерть цього життя. Хай в моменти найбільшого національного горя прийде в нас до голосу це, що у кожної жінки є найсильніше: зв'язок крові, і хай цей зв'язок крові стане джерелом стихійного, святого пориву активної любови брата» [14, с. 72]. Бо громадянськість української жінки,

зрештою, не може не відзначатися сердечністю – лише серце потребує відповідного загартування. Так, через століття суголосні до попередньо висловленого також міркування сучасної української жінки: «Волонтерство тренує багато м'язів серця, добра прокачка яких робить життя якіснішим: уміння віддавати і забувати про себе і свої потреби на користь інших; уміння зупинятися і поважати свої потреби, любити свої бажання, розуміти, що маєш на них право; уміння докладати зусиль і вірити в результат, мислити позитивно; уміння прийняти відсутність позитивного результату і взагалі будь-якого результату своїх найщиріших дій; уміння довіряти обставинам; уміння не вірити взагалі нікому й нічому; уміння бути частиною складного організаційного механізму; вміння покладатися лише на себе; уміння вірити, що від тебе залежить абсолютно все; уміння прийняти те, що іноді від тебе взагалі нічого не залежить; уміння бути безстрашним і вміння прощати собі свій страх і взагалі – вміння прощати собі, іншим, світові і йти далі» [1, с. 77].

Але, прикметно, що, як і в тогочасній українській дійсності, також в українській літературі перших десятиліть XX ст. жіночий образ, на наш погляд, змальований в статусі відзначеного громадянськостю духовно-культурного епіцентру, «переміщення–піднесення» якого до все вищого рівня на шкалі позначок-проявів громадянськості може служити надійним критерієм зростання рівня останньої демонстрацією гідності. Типовий приклад – Киценька з новели «Батьківщина» І. Франка, про яку один з героїв промовляє: «Дивне діло Боже отака жінка. Глядим на неї з боку – пропаща. І сама вона не вважає себе нічим ліпшим. А піди ж ти, яка сила в ній! Одним своїм позирком, одним, може, навіть несвідомим, рухом, одним недбало киненим словом може зіпхнути чоловіка в безодню і підняти його та попхнути до праці, до посвяти» [20, с. 187]. Утвердження української жінки-громадянина виконувало авангардну роль змінення громадянськості, що потребувало життєвої мужності. Бо, аби здійснювати подібний вплив, відповідає інший герой оповідання, – «на се треба мати також певну здібність, треба мати, ще так скажу, в своїй душі свою «батьківщину» [20, с. 188]. Лише глибоко закорінена національно-культурно жінка спромагається демонструвати статус громадянськості, між тим останній українським жіноцтвом поцінувався як прояви шляхетності українського буття [7].

Так, досвід української літератури перших десятиліть XX ст. засвідчує: лише повнота жіночих переживань демонструє її гідність – як зманіфестування життя – сповнення його сенсу своєю відкритістю до дійсності світу. Спрагла за цією відкритістю, українська жінка прагнула віднаходити і віднаходила можливості життєвої самореалізації. «Справжній сенс життя потрібно відкривати у навколишньому світі, радше ніж у самій людині або її власній душі, так начебто вони були зачиненими системами» [17, с. 120]. Такою ж «відкритістю» у першу чергу і головним чином мають бути відзначені й відносини між жінкою та чоловіком, зокрема, і в родинних стосунках [Див.: 17]. По суті, вся українська література, присвячена цій темі, не обходить питання жіночої гідності в даній сфері, що, зрештою, також відлунує й відповідною загальною

атмосферою міжлюдських стосунків, проявів якостей громадянськості, якщо остання є, зрештою, шляхом гуманізації міжлюдських стосунків. «Кохання – це єдиний шлях до того, щоб зрозуміти іншу людську істоту в найглибшій суті її особистості. Ніхто не може уповні усвідомити сутність іншої людської істоти, якщо не полюбить її. Завдяки коханням можна побачити істотні риси та якості кожної людини; і навіть більше, можна побачити її нереалізований ще потенціал. Що більше, своїм коханням людина допомагає реалізувати цей потенціал коханий особі» [17, с. 121]. Не уникнути, зрештою, висновку, що кохання – почуття, переживання надзвичайно відповідальне.

Кожна людина гідна зреалізованню нею відповідальністю за отриманий дарунок неповторного життя, що і має демонструвати повноту цієї неповторності постійним докладанням зусиль з метою його індивідуально-особистісного змістовного наповнення та реального сповнення – у тому числі і в стосунках з іншою людиною. Тому не стільки вже здобутий, «готовий до використання» результат, але, натомість, постійне здобування, піднесення до вищих рівнів, лише у такий спосіб демонструється гідність – гідність демонструє єдність людськості, у тому числі і в достойному особистісному піднесенні природності. Скажімо, в новелі О. Кобилянської «Природа» «емоційно, «кровно», біологічною природою юнак і дівчина творять чудову гармонію... Природа створила їх для себе» [2, с. 385]. З цілої низки причин – соціальних, психологічних – вони не можуть жити разом, але це, зрештою, лише виразніше значення їх спільного, гідного своєї природи, сходження на «гірську висоту» повноти й неповторності життя. Тому, слушно наголошують дослідники, «з артистичною віртуозністю зображено в новелі цей підйом юнака й дівчини на вершину при ступеневості почуттів – аж до екстазу! І від навколишньої природи, і під спонукою внутрішньої – вони падають, знеморені, підвладні Природі, як її бранці. Натуральні людські інстинкти врастають у рослини, в конфігурацію гір, променують на оточення» [2, с. 385–386].

Єдністю громадянських мотивів та любовних почуттів відзначене також оповідання І. Я. Франка «На дні». Головний герой і його кохана «вмовлялися – віддати життя своє боротьбі за свободу: свободу народу від чужовладства, свободу людини від пут, які на неї накладають другі люди і нещасно уладжені суспільні відносини, свободу праці, думки, науки, свободу серця і розуму» [18, с. 101]. Ці думки та почуття слугували і змістовним наповненням простору їхнього дружнього й інтимного спілкування. «Вони розбирали між собою живо ті нові високі думки, слідили їх розвиток у цілیم сучаснім світі, радувалися новими їх прихильниками, старалися угрунтувати на них увесь свій світогляд». Роздуми та мрії про вільне майбутнє свого народу зближували їх. «Се були блаженні хвили для Андрія і Гані, коли людина з людиною сходиться любимими думками, подає дружно руку на чолі найсвятіших переконань!». Зміцнені пробуджені почуття громадянського обов'язку і гідності, природно, також завершуються демонстрацією почуттів ширшої взаємності, відданості. Бо ж «обоєм ще чогось хибувало. Після гарячих спорів о теорії, після читання найкращих

найосновніших писань про зацікавлюючий їх предмет, вони мимоволі заглядали одно одному в очі, глибоко-глибоко, немов старалися вислідити в них ще щось більше, як згідність теорій. Їх очі палали огнем, гарячішим від огню переконань, їх уста тремтіли не словами наукових доказів, їх лиця шаленіли не втіхою з відшуканої правди» [18, с. 101].

Гідність сучасника суголосна з гідністю представників своєї нації, котрі у минулому жили і страждали, прагнули бути щасливими, створюючи свій і, так чи інакше, також сучасний, світ людського. Історія нації – єдність сповненого людською гідністю культурного поступу від минулого до майбутнього – людей, яким ця історія і належить єдністю зманіфестувань змісту їх гідності, демонстрацією довічності людського в суспільній атмосфері розвитку громадянськості. Людським звернена до вічності людська гідність, яка, цілком об'єктивно, і демонструє єдність людського, незалежно від конкретних історичних умов і часу, більше того, завжди перебуваючи ніби над ними, як незалежна від них своєю зобов'язальністю та відповідальністю громадянськості. Статус особистості максимально самостверджувальний її життєздійсненнями лише як і позитивно стверджувальний в національних, соціокультурних процесах, конституюючись, відтак, онтологією її зобов'язань, однією з необхідних попередніх умов піднесення гідності. Бо ж і, власне, зобов'язальною завжди є лише глибоко закорінена у своєму часі особистість піднесена над існуючим – як буттійсно пов'язана зі світом, як відзначена особливою заслугою її внутрішньої гідності. Як для способу доведення до культури (завжди національної) і соціуму особистісної самореалізації, для зобов'язальності не існує обмежень приватною чи суспільною справою, що й демонструє позиція гідної жінки, героїні новел О. Кобилянської. Бо споконвічно правдивим було: «Життя, що мінає на самоті, хай би що казали про це, відомі такі самі, якщо не складніші і важчі, обов'язки, які відомі життю, що не замикається в собі. І приватні особи, говорить Арістотель, служать чесноті тяжче і самовідданіше, ніж ті, хто сидить на високих стільцях» [11, с. 27]. Зобов'язальною є особистість, повнокровно пов'язана зі світом і тому дійсно вільною, позаяк забезпеченою розмаїттям можливостей свobodного, достойного самоздійснення. І, разом з тим, лише незобов'язальний перед собою індивід світом поневолюється, для нього усі без винятку «чужі і далекі» явища світу йому протистоять: незобов'язальність – прикмета залежності від безмежжя необхідностей світу – їх не здолати. Зобов'язальна особистість гідна, прагненнями стійко витримувати неперервні «допити життя». «Оскільки кожна ситуація в житті є викликом людині і ставить перед нею проблеми для вирішення, питання сенсу життя можна повернути у зворотному напрямку. Урешті людина не повинна запитувати, що є сенсом її життя, але радше має погодитися, що це запитання до неї. Кожну людину розпитує життя, і вона може відповісти життю єдиним чином – відповідаючи за власне життя» [17, с. 119]. Логіка гідності проявляється способом упорядкування духовно-душевного життя, створенням передумов для життєстійкості та життєвості. Тому гідна людина, по суті, перебуває у стані неперервного

свята, спмагаючись на усвідомлення та пізнання «свята правди» [Іов, 5, 27] свого гідного життя, за яке вона відповідає. І, як свідчить вітчизняний фемінізм початку ХХ ст., гідна жінка зобов'язальністю володіє повнотою відповідальності – упродовж усього життєвого шляху проходження своєї долі, усвідомлюючи загрози не лише неповноти самоздійснення, але й виклики особливо складних випробувань. Якість гідності увиразнюється громадянськістю в просторі взаємодії індивіда й суспільства завдяки практично підтвердженій часом смисложиттєвості. Не самі по собі ідеї, а особистості «визначають долю» конкретної епохи – гідна індивідуальна особистість у своєму статусі самореалізовується у просторі й часі своєї епохи. Гідна – людина, визначальні орієнтири життєздійснення та самотворчості якої не можуть бути спрямовані проти її людського ества, проти її людяності, а, навпаки, є їх зміцненням та життєздійснюючими утвореннями, і в надскладних умовах сучасного суспільства, стану і тенденцій сучасної культури та появи форм, що докорінно модифікують культуротворчу діяльність, як, скажімо, сучасна наука. Але, зрештою, кожна епоха не вільна від подібних трансформацій – не звільняється лише людина від доконечності її гідності. Глибоко усвідомлюючи необхідність дотримання власної гідної позиції, Олена наголошує: «Ніхто не є управнений мати бажання, котрі в життю другого мали би відігравати якусь рішачу роль; а ще менше на те наставати, щоб були зреалізовані. Я їх не могу визнавати. Сама єсьм, тату! Сама, як птиця, як деревина в лісі. Маю сама право йти за собою або проти себе» [7, с. 12]. Бути гідною за будь-якої ситуації означає вирішення надскладного завдання – гідності не втрачати, що й забезпечується зміцненням взаємозв'язку гідності із людиною поглибленням її саморозуміння у проявах людяності на основі жорсткого відокремлення усього, навіть мінімально, несумісного із останньою: гідна людина не сприймає і послідовно усуває зі сфери своїх життєпроявів усі двозначності, що можуть призводити до девальвації, вихолощення її справжності.

...Логіка гідності завжди сердечна, бо це – єдиний по-людськи виправданий спосіб, аби йти далі.

Список використаних джерел

1. Бабкіна К. Найкращі вправи на м'язи серця // Волонтери: Мобілізація добра. Збірка / Укладач І. Карпа. – Харків: «Клуб сімейного дозвілля», 2015. – С.67–77.
2. Денисюк І. Любовні історії української белетристики // Український декамерон / Упоряд. Р. Піхманець. – К.: «Довіра», 1993. – С.377–397.
3. Донцов Д. Поетка українського рідорджменту (Лєся Українка) // Українське слово. – Кн.1. – К.: «Рось», 1994. – С.149–183.
4. Сфремов С. Історія українського письменства // Київ: Femina, 1995. – 536 с.
5. Забужко О. Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій. – К.: КОМОРА, 2014. – 646 с.
6. Зборовська Н. Феміністичні роздуми на карнавалі мертвих поцілунків. – Львів: Центр гуманітарних досліджень ЛНУ, 1999. – 336 с.
7. Кобилянська О. Людина: Вибрані твори. – К.: Знання, 2014. – 206 с.
8. Максютя М. Є., Мала Я. Л. Рецепції ідей громадянського гуманізму у вітчизняній філософії другої половини ХІХ – першої третини ХХ століття // Гілея: науковий вісник. – К., 2016. – Вип.111. – С.186–192.
9. Максютя М. Є. Досвід філософії хліборобства. – К.: «Фенікс», 2003. – 127 с.
10. Маланюк С. Жіноча мужність // Нова хата. – 1931.
11. Монтень М. Проби. – К.: Дух і літера, 2007. – 383 с.
12. Мірна З. Вражіння з Українського Жіночого Конгресу в Станіславові / З. Мірна // ЖД. – 1934.
13. Нечуй–Левицький І. Органи російських партій // Нечуй–Левицький І. Українство на літературних позах з Московщиною: Культурологічні трактати / Упоряд. М. Чернопиский. – Львів: Каменяр, 1998. – 256 с.
14. Рудницька М. Жінка і нація // М. Рудницька. Статті. Листи. Документи. – Львів, 1998.
15. Сторожук С. В. Визначення поняття «нація» в українській та зарубіжній соціально–політичній думці ХХ ст. [Текст] / С. В. Сторожук // Мультиверсум : Філософський альманах: [збірник наукових праць] / Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – К.: Український Центр духовної культури, 2007. – Вип.61. – С.60–70.
16. Табачковський В. Г. Полісутнісе homo: філософсько–мистецька думка в пошуках «неєвклідової рефлексії». – К.: Видавць ПАРАПАН, 2005. – 358 с.
17. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі / Пер. з англ. О. Замойської. – Харків: «Клуб сімейного дозвілля», 2016. – 160 с.
18. Франко І. Я. На дні // Франко І. Я. Твори в 2–ох томах. – Т.2. Оповідання. К.: Дніпро, 1981. – С.75–127.
19. Франко І. Я. Сойчине крило (Із записок відлюдька) // Франко І. Я. Цит. праця. – С.432–470.
20. Франко І. Я. Батьківщина // Український декамерон. – С.152–188.

References

1. Babkina K. Najkrashhi vpravy na m'jazy sercya // Volontery: Mobilizacija dobra. Zbirka / Ukladach I. Karpa. – Harkiv: «Klub simejnogo dozvilja», 2015. – S.67–77.
2. Denysjuk I. Ljubovni istorii' ukrai'ns'koi' beletristyky // Ukrai'ns'kyj dekameron / Uporjad. R. Pihmanec'. – K.: «Dovira», 1993. – S.377–397.
3. Doncov D. Poetka ukrai'ns'kogo risordzhimentu (Lesja Ukrai'nka) // Ukrai'ns'ke slovo. – Kn.1. – K.: «Ros'», 1994. – S.149–183.
4. Jefremov S. Istorija ukrai'ns'kogo pys'menstva // Kyi'v: Femina, 1995. – 536 s.
5. Zabuzhko O. Notre Dame d'Ukraine: Ukrai'nka v konflikti mifologij. – K.: KOMORA, 2014. – 646 s.
6. Zborovs'ka N. Feministychni rozdumy na karnavali mertvyh pocilunkiv. – L'viv: Centr humanitarnyh doslidzhen' LNU, 1999. – 336 s.
7. Kobyljans'ka O. Ljudyna: Vybrani tvory. – K.: Znannja, 2014. – 206 s.
8. Maksjuta M. Je., Mala Ja. L. Recepcii' idej gromadjans'kogo humanizmu u vitchyznjanij filosofii' drugoi' polovyny XIX – pershoi' tretyny XX stolittja // Gileja: naukovyj visnyk. – K., 2016. – Vyp.111. – S.186–192.
9. Maksjuta M. Je. Dosvid filosofii' hliborobstva. – K.: «Feniks», 2003. – 127 s.
10. Malanjuk Je. Zhinocha muzhnist' // Nova hata. – 1931.
11. Monten' M. Proby. – K.: Duh i litera, 2007. – 383 s.
12. Mirna Z. Vrazhinnja z Ukrai'ns'kogo Zhinochoho Kong'resu v Stanyslavovi / Z. Mirna // ZhD. – 1934.
13. Nechuj–Levyc'kyj I. Organy rosijs'kyh partij // Nechuj–Levyc'kyj I. Ukrai'nstvo na literaturnyh pozvah z Moskovshhynoj: Kul'turologichni traktaty / Uporjad. M. Chornopyskyj. – L'viv: Kamenjar, 1998. – 256 s.
14. Rudnyc'ka M. Zhinka i nacija // M. Rudnyc'ka. Stati. Lysty. Dokumenty. – L'viv, 1998.
15. Storozhuk S. V. Vyznachenja ponjattja «nacija» v ukrai'ns'kij ta zarubizhnij social'no–politychnij dumci XX st. [Tekst] / S. V. Storozhuk // Mul'tyversum : Filososf'kyj al'manah: [zbirnyk naukovyh prac'] / In–t filosofii' im. G. S. Skovorody NAN Ukrai'ny. – K.: Ukrai'ns'kyj Centr duhovnoi' kul'tury, 2007. – Vyp.61. – S.60–70.
16. Tabachkovs'kyj V. G. Polisutnisne homo: filosofs'ko–mystec'ka dumka v poshukah «neevklidovoi' refleksii'». – K.: Vydavec' PARAPAN, 2005. – 358 s.
17. Frankl V. Ljudyna v poshukah spravzhn'ogo sensu. Psyholog u konctabori / Per. z angl. O. Zamojs'koi'. – Harkiv: «Klub simejnogo dozvilja», 2016. – 160 s.
18. Franko I. Ja. Na dni // Franko I. Ja. Tvory v 2–oh tomah. – T.2. Opovidannja. K.: Dnipro, 1981. – S.75–127.

19. Franko I. Ja. Sojchynne krylo (Iz zapysok vidljud'ka) // Franko I. Ja. Cyt. pracija. – S.432–470.

20. Franko I. Ja. Bat'kivshhyna // Ukrai'ns'kyj dekameron. – S.152–188.

Maksuta M. E., Ph.D., Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv), gileya.org.ua@gmail.com

Mala Y. L., graduate student, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv)

To the paradigm of citizenship: the reception of the logic of dignity

The article defended the Statute on incendiary social significance motivated national ideas of domestic feminism as a factor in the deepening and strengthening of self-esteem and self-control of a woman's personality. Because, ultimately, they result in line with the processes of strengthening the foundations of civil society – self-worth and human dignity, freedom and right of free choice of way of life, implementing creative and self-creative method of self-realization of women as individuals, his individual personal qualities such as openness and generosity of the soul, the development and enrichment of the cultural, intellectual and spiritual needs. By and large, worthy of deep respect is the national conscious, is able to reunite past, present and future of national identity – the Creator of a new feel-good sense in these social and cultural conditions. Nationally conscious personality represent the development of national feelings, national-based thinking. In particular, as a prerequisite for meaningful completeness world-relations, holistic vision of myself in various relationships with other people. Therefore, the leitmotif of the foundations of domestic feminism was the idea of gender equality as a determining factor in people-positive convergence of people, as the indispensable content of the logic of dignity. Meanwhile, a person loses the dignity of confessing the prevailing stereotypes, ideas and calls authorities, who, meanwhile, has lost its active status. Such, unworthy of the human person, position, addresses the real dangers in relation to the individual and society.

The article notes that there are no grounds for «withdrawal» beyond national forms of ispossible person, without that the latter did not lose sense-creative approval result of the elimination of the corresponding completeness of sense-initiitrovanie community space the national culture.

Keywords: dignity, nationality, citizenship, gender, femininity, responsibility, personal.

* * *

УДК 323.2

Бичков М. М.,
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії та економічної теорії,
Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ
(Україна, Вінниця), nika.1018@mail.ru

У ПОШУКАХ СУТІСНОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Сучасне розуміння громадянського суспільства є неоднозначним, дискусійним і представляє особливий інтерес. Саме тому стаття присвячена одній із найактуальніших проблем – визначенню сутнісної характеристики громадянського суспільства. Звертається увага на сучасні дискусії довкола суті поняття «громадянське суспільство» та його місця в суспільній науці. Робляться спроби на основі дослідження суперечливого характеру громадянського суспільства з'ясувати його сутність та особливості його формування на сучасному етапі. У статті даються основні ознаки громадянського суспільства; звертається увага на певну підпорядкованість сфер громадянського суспільства, яка зумовлена нерівнозначністю повсякденних інтересів громадян.

Ключові слова: громадянське суспільство, держава, свобода, особистість, суспільство, інтереси.

У період радикальних суспільних змін, що відбуваються в українському суспільстві, розуміння становлення і розвитку громадянського суспільства відкриває великі можливості трансформації суспільної системи, її здібностей до самовідновлення і розвитку, формування нової державності, успішному функціонуванню та взаємодії держави і громадянського суспільства в соціально-політичному процесі сучасної України, особливо на етапі модернізації всіх сторін українського суспільства.

У сучасній політичній науці важливість вивчення громадянського суспільства обумовлена тим, що воно є

природним фундаментом демократії. Без громадянського суспільства вона просто неможлива. Тому звернення до проблеми громадянського суспільства дозволяє виявити ті конкретні соціальні суб'єкти, інститути, громадські умови і механізми, які роблять політичну демократію не тільки можливою, але і необхідною [2, с. 123].

Проблематика пошуку сутності громадянського суспільства стала чи не центральною проблемою політичної науки. Необхідність вирішення цієї проблеми викликала інтерес у таких вчених як: Т. В. Бельська, В. І. Буренко, В. В. Вітюк, К. С. Гаджиев, З. Т. Голенкова, А. Ф. Колодій, І. І. Кравченко, О. І. Крюков, І. В. Мерсіянова, Н. В. Мотрошилова, В. С. Нерсисянц, Ю. М. Резнік, Н. Н. Стеблецова та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Важко сказати, коли вперше термін «громадянське суспільство» входить в науковий обіг, але абсолютно точно можна говорити про те, що дане поняття має досить тривалу і суперечливу інтелектуальну історію [17, с. 101]. На кожному етапі історичної еволюції суспільства і людини воно набувало нового змісту і нових характеристик, стало все більш багатозначним. Однак, воно незмінно розглядалося в співвідношенні з державою, починаючи від їх повного збігу і закінчуючи їх протиставленням [2, с. 123]. Про це красномовно свідчать не тільки різні аналітичні дослідження, присвячені громадянському суспільству, але й результати науково-практичних конференцій, присвячених даній проблематиці.

Однак, незважаючи на такий пильний науковий інтерес до ідеї громадянського суспільства, в сучасній літературі так і не склалося однозначної дефініції цього соціального феномена, а представлені визначення занадто численні і різноманітні. А отже, в даний час зберігає свою актуальність питання: що ж таке громадянське суспільство, яка його сутність? У пошуках розуміння моделей «громадянського суспільства» політологів активно включилися в дискусії, часом займаючи протилежні позиції.

Головною метою цієї статті є теоретичний пошук сутнісної визначеності громадянського суспільства, виокремлення його основних ознак та відображення взаємодії між структурними компонентами громадянського суспільства.

Громадянське суспільство не можна створити окремою постановою, указом або законом. Цим можна тільки сприяти його становленню. Громадянське суспільство, зокрема, передбачає контроль над владою. Але наше суспільство на даний момент занадто слабе, щоб здійснювати самостійно контроль за владою, хоча висловлювати свою думку з тих чи інших питань вже стає характерною його рисою. Наше громадянське суспільство в правовому відношенні недостатньо розвинене і не знає повною мірою важелів впливу на владу, на тих, хто грає ключову роль в ухваленні рішень. Це стало однією з причин чому в категорії «громадянське суспільство» так і не з'явилося до останнього часу теоретичної ясності. Відсутністю теоретичної ясності в розумінні суті громадянського суспільства пояснюється і наявність різноманітних підходів до розуміння його дефініції.

Звернення до витоків ідеї громадянського суспільства може прояснити сенс самого поняття. Як